

Borisz Paszternak prózájáról

Borisz Paszternak főképpen költőként ismert hazánkban, prózájáról keveset tud a magyar olvasó. [Jelentősek magyar kapcsolatai is; méltán híresek Petőfi-fordításai. Vlagyimir Ognjev nemrég foglalta írásba Paszternak és Illyés baráti kapcsolatának nyitányát. Népszabadság, 1982. dec. 18. Illyés Gyulát kiváló Paszternak-fordítóként is számon tartják a szovjet hungarológusok...] Nagy hatású újító a 20. századi orosz irodalomban Borisz Paszternak. Jelentőségét Puskinéhoz szokás mérni, és nem alaptalanul. Élete az orosz és a szovjet népek sorsvonalára mentén alakult. Októbert „tisztítótűznek” tekintette, sokáig közel állt Majakovszkijhoz és köréhez. Később erősödnek fel individualista kételyei. Korának fiaként három forradalmat élt át. Látta, miként omlik össze a régi rend és társadalom, és miként jön mozgásba az új, hogyan válik a nép nemzetmegtartó ereje jövőformáló tényezővé. Hlebnyikov irányzatát bírálva nyíltan szól arról, hogy költészete a valóságos élettel való együttműködésben folyik és formálódik. Azt vallotta: „Koromnak, államomnak részévé lettem, érdekei az enyéimmé váltak.” (De tanulság: Hlebnyikov csak Majakovszkij számára volt író, de Majakovszkij már milliók számára.)

A szovjet könyvkiadás újdonsága a moszkvai *Szovjetszkij piszatyel* kiadónál megjelent *Borisz Paszternak* prózakötet: a *Vozdusnije putyi (Égi utak)*. A gyűjteményes kötet szinte a teljes Paszternak-prózát magában foglalja. 1915 és 1957 között keletkezett Paszternak-elbeszélések, -novellák, -cikkek kerültek a könyvbe, amelyeket mindeddig folyóiratok, újságok, almanachok lapjai rejtettek és bibliográfiai ritkaságnak számítottak. A gyűjteményes könyvhöz a világhírű irodalomtudós, *D. Sz. Lihacsov* írt nagyszerű bevezető tanulmányt, a jegyzetek pedig *Sz. Sz. Grecsiskin* és *A. V. Lavrov* készítette gondos munkával. Itt jelent meg először nyomtatásban a költő édesapjának, L. O. Paszternaknak 70 grafikája is.

A könyv anyagából legismertebb a *Luversz gyermekkora* és a *Menlevél*. Joggal kapta a bevezető tanulmány a *Csillageső* címet. Paszternak prózáját olvasva költészetére ismerünk, prózájában gyakran tiszta versbeszéd lüktet. Későbbi verseinek képei, gondolatai villannak a finom, érzékeny prózanyelvben. A lényegre tekintve itt valóban nincs különbség vers és próza közt. A költő prózája egyesítette a lírát és az epikát, mint a szó egységes művészetét. A két műfaj Paszternaknál egymástól elválaszthatatlan. Egységes világképéből, valóságértelmezéséből, sajátos művészetéből ered, hogy a lírát és a prózát is — az élő-eleven valóságtartalom miatt — az emberi tudatban felfedezett valóságként kezeli. A világot a költő, a prózaíró, valamint a zeneértő, képzőművész által kedvelő ember szemével nézi. Az intellektuális családi környezetben mint élő normákhoz szokott hozzá az esztétikai értékekhez és minőségekhez. [Anyja európai hírű zongoraművésznő, apja pedig kiváló festő és grafikus volt.]

Paszternakot a „dolgok rendje” vonzotta. B. P. Szkrjábintól kapott zenei képzést (három befejezett zenedarabja fenn is maradt!), a moszkvai egyetemen filozófiát és történelmet tanult. A filozófiai érdeklődés vezette Marburgba. Sokféle hatással találkozott, de egynek sem került kizárólagos hatalma alá. Minduntalan a valóság szerepére figyelt a művészi megismerés folyamatában. Kritikával viszonyult mindenhez. A tisztelet, a tekintély nem csorbította kritikai tisztánlátását. Azt is felismerte, hogy a marburgi esztéták — G. Kogen, N. Hartmann — sem érzékelik a dolgokat „szenvedő ragozásban”, pedig Paszternakot éppen ez a „szenvedő mód” érdekelte.

Szerint a művészetet nem az alkotó, hanem a valóság teremti. A költészet a világban, a környezetben található. Amit egykor a múzsa ihletett, a modern költőknél a valóság inspirálja. A valóság tényei, jelenségei, összefüggései szinte betörnek az emberi tudatba és diktálják a gondolatot, a költői cselekedetet, a verset és a prózát. A művészi megismerést *megnevezésnek* tartja.

Lihacsov felteszi a kérdést: miben áll Paszternak *valóság*fogalma? A válasz kifejtést igényel. Ez a valóság nemcsak a természetet foglalja magában, hanem a művészetet is, amely szá-

zadok terméke, a jelen és jövő aktív tényezője. Nagy élménye Paszternaknak az itáliai művészet megismerése, a középkor eredetiségének felismerése. A valóság fontos részének tudja a történelmet. Azt vallja, ott születik a művészet, ahol a múlt az emlékezés révén a jelenbe árad. Ezért van annyi hangulati elem Paszternak műveiben, ezért olyan megkapó nála a teljes „éjszakai fény és a nappali sötétség”, az ablaküveg visszfénye vizen és harmaton. Ezért gyakori nála az eső, a hó, a szél... Élete végéig őrizte a világ, a múlt, a hagyomány benyomásainak frissességét, őszinteségét, a befogadás képességének mélységét.

A kultúr hagyományok az ő számára eleven, jövőre mutató össz-tönzések, művészi inspirációk. A műveiben szereplő idézetek ezt a hagyomány iránti elkötelezettséget, tiszteletet, valójában az emberszeretetet jelzik. Gazdagították az utazások élményei; nemcsak térben, de időben is képzeletdúsán tudott utazni. A városok, állomások, peronok nemcsak a jelen látványát, de a múlt szellemi térképét is felrajzolták lelki szemei elé. Meditációra készítette a pisai ferde torony és Velence, ahol a szépség tölt be minden helyet... Felismeri Velence „olajosan fekete vizét”, amely Kandinszkyt is megragadta. A bibliai témájú itáliai művészet ébreszti rá, hogy „a Biblia nemcsak egy kemény szövegű könyv, hanem az emberiség jegyzőfüzete is”. Úgy kell ezt érteni, hogy az emberiség századok alatt beleírja ebbe a könyvbe a maga új és újszerű fogalmait a bibliai témákról. Találón állapítja meg Paszternak: „Érezhetően újjászületnek a fogalmak”... Magyarországi Erzsébet úrhatnám lelkiatyjáról írja: „zsarnok, azaz fantázia nélküli ember”. Kapcsolatukat pedig így értelmezi, amikor Erzsébet kénytelen meghátrálni az önkényakarattal: „Így kényszerül néha a természet eltérni saját törvényeitől, amikor a szörnyeteg túlságosan a maga akaratát akarja uralomra juttatni.”

Borisz Paszternak a puskinsi „csupaszegyszerűség” alkotóelvet megújítva jut el a végső egyszerűség vállalásáig, de számára a bonyolult is elérhető és kifejezhető marad. Már 1927-ben úgy érezte, egyre kevesebb alapja van a puskinsi tradícióktól való eltérésnek. Prózájának ismerete is segíthet életművének teljesebb és pontosabb értékelésében. Bár a kortárs szovjet íróktól sokban eltérő utat járt — „inkább az általános orosz feltételekből kiindulva, mint a forradalmiakból, inkább a tolsztojiakból, mint a gorkijiakból” — mégis hatalmas művet teremtett, amely hatásában, utóéletében bontja ki valódi értékeit. Ennek tudatában ajánljuk Paszternak prózájának gyűjteményes kötetét az érdeklődő olvasók, a fordítók és a kiadók figyelmébe.

CS. VARGA ISTVÁN